

La introducció del concepte de *llengua oficial* en el llenguatge polític espanyol (1881-1928)¹

*The introduction of the official language concept into Spanish
political language (1881-1928)*

Daniel ESCRIBANO
Universitat de Constança

Data de recepció: 6 de maig de 2013

Data d'acceptació: 4 de setembre de 2013

RESUM

Aquest article ressegueix els orígens del concepte de *llengua oficial* al territori de la monarquia espanyola. S'hi exposa que el terme fou introduït en el llenguatge juridicopolític pel moviment catalanista com a expressió sintètica de les reivindicacions de l'ús de la llengua catalana a tots els àmbits socials, i, en particular, als de caràcter administratiu. El marc cronològic adoptat abraça des del primer cas en què hem trobat documentat aquest terme (1881) fins a la Constitució provisional de la República catalana (1928), darrer document programàtic del catalanisme polític amb previsions específicament lingüístiques que fou elaborat abans de la declaració d'una llengua com a oficial en seu constitucional.

PARAULES CLAU: història del dret lingüístic, llengua oficial, conflicte lingüístic, català, castellà.

ABSTRACT

This paper tracks the origins of the 'official language' concept in the territory of the Spanish monarchy. The term 'official language' was introduced into legal-political language by the Catalanist movement as a synthetic expression of its claims for the use of the Catalan language in all social areas and particularly in governmental spheres. The chronological framework extends from the first use of the term in 1881 to the Provisional Constitution of the Catalan

CORRESPONDENCIA: Daniel Escribano. Universität Konstanz. Fachbereich Literaturwissenschaft. Raum G101 Fach 189. D-78457 Konstanz (Deutschland). A/e: Daniel.Escribano@uni-konstanz.de. Tel.: 00 49 7531 - 88 2724.

1. L'autor agraeix a Josep Murgades les correccions, ortotipogràfiques i conceptuals, proposades a aquest text. Atès que aquest pretén ésser un treball de recerca històrica, tant els textos com els noms d'entitats i persones es reproduïen exactament tal com figuren a la documentació consultada. Altrament, resulta un exemple paroxismal de presentisme lingüístic el fet de reproduir documentació en català anterior a la reforma fabriana amb accents greus, la qual cosa, a més d'infringir el deure de tot investigador de citar els documents tal com apareixen a les fonts, crea una imatge anhistòrica de la reforma fabriana, tot equiparant-la en antiguitat amb la mateixa llengua catalana.

Republic of 1928, which was the last programmatic document of political Catalanism with specifically linguistic provisions to be drafted before any language was constitutionally declared official.

KEYWORDS: history of linguistic law, official language, language conflict, Catalan, Spanish.

1. LA LLENGUA CATALANA EN EL PROGRAMA POLÍTIC DEL CATALANISME

1.1. *Primeres reivindicacions d'oficialitat*

Stricto sensu, ni el català no era «llengua oficial» abans dels decrets de Nova Planta² —car aquest concepte era jurídicament inexistent a l'Antic Règim— ni, doncs, ho deixà d'ésser amb la promulgació d'aquests.³ Precisament aquesta inespecificació de règim d'oficialitat lingüística fou un dels principals arguments jurídics utilitzats a partir de la dècada dels vuitanta del segle XIX pels defensors de l'ús oficial del català.

L'ús més antic que hem trobat del terme *llengua oficial* no descriu cap realitat factual, ans expressa una previsió desiderativa sobre el reconeixement jurídic de la llengua catalana. En efecte, a la vetllada de l'Associació Literaria de Gràcia Escut Català, que tingué lloc la primavera de 1881, Valentí Almirall llegí una composició en què predeia: «Demá, lo catalá será la llengua oficial en la nostra terra catalana».⁴

La primera proposta de reivindicació explícita de declaració del català com a llengua oficial fou a càrrec del Centre Català. A la tercera sessió del Congrés Catalanista que tingué lloc entre els dies 20 i 27 de juny de 1883, fou aprovat el projecte de pro-

2. En el cas del Principat de Catalunya, era llengua utilitzada per diverses institucions —les Corts, la Diputació del General, els ens municipals, les administracions de justícia i eclesiàstica— i també es feia servir en l'ensenyament —juntament amb el llatí— i en les lleis, els documents notariais, els llibres dels gremis i les confraries (Segarra, 1996: 187). Així mateix, les institucions catalanes no només se servien del català per a les comunicacions oficials adreçades a destinataris de dins el domini lingüístic, sinó també amb les institucions de fora, incloent-hi la monarquia (Kamen, 1995: 31).

3. Ni el Decret del 29 de juny de 1707, de derogació dels furs dels regnes d'Aragó i València i reducció a les lleis i govern de Castella, ni el Decret del 28 de novembre de 1715, d'establiment i planta de l'Audiència Reial de Mallorca, no contenen disposicions de caràcter lingüístic. Tan sols n'hi ha al Decret de Nova Planta de l'Audiència Reial del Principat de Catalunya, del 17 de gener de 1716, però limitada a l'esmentada Audiència Reial, on «[l]as causas [...] se substanciarán en lengua Castellana», *Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Cataluña establecida por Su Magestad, con Decreto de diez y seis de Enero de mil setecientos y diez y seis* (1716), Barcelona, Por Joseph Texidó, Impresor del Rey nuestro Señor. No cal dir que l'absència de declaració de desoficialització del català no significa que, *de facto*, no comencés un lent i gradual procés de castellanització de les institucions, per bé que prou lent i tortuós perquè, l'any 1883, el sotspresident del Centre Català, Valentí Almirall, encara pogués afirmar: «[N]o hi ha hagut cap llei que disposi que sols la castellana es la llengua oficial, ni cap disposició que diga que no ho es la catalana, de manera que tenim un perfecte dret en que ho sia; puig l'exclusió s'ha fet sempre per sota ma, y moltas vegadas per un sencill director general», *Butlletí del Centre Català* (BCC (1883)), núm. 4 (12 juny), p. 44.

4. V. ALMIRALL (1881), «Catalanisme de debó. Composició llegida en la vetllada literaria del "Escut Català" Associació Literaria de Gràcia», *Diari Català. Polítich y Literari* (1 maig), p. 284.

grama presentat per la comissió nomenada pel Consell General del Centre Català,⁵ el tercer punt del qual declarava que «[l]os catalanistas aspiran [...] que la llengua catalana sigui declarada oficial espanyola al igual nivell de las demás que 's parlan en la nació».⁶ La reivindicació d'oficialitat del català també fou recollida pel grup fundat arran de l'escissió del Centre Català, la Lliga de Catalunya. El president de l'entitat, l'enginyer industrial Pau Sans, l'esmentà al mateix discurs de la sessió inaugural de la Lliga, el 5 de novembre de 1887, en proclamar que, entre els objectius essencials de l'entitat, hi havia la defensa «de la reivindicació, com á oficial, de la llengua catalana».⁷ La declaració d'oficialitat de la llengua catalana aparegué també en el missatge que representants de la Lliga de Catalunya i altres entitats com ara el Centre Escolar Catalanista, l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas, el Fomento Industrial, el Círculo Barcelonés de Obreros i el Centre Català adreçaren el maig del 1888 a la reina regent Maria Cristina, nomenada reina dels Jocs Florals amb motiu de l'Exposició Universal de Barcelona. A l'apartat desideratiu del missatge, els signants expressaven, entre altres reivindicacions, les següents: «Que la llengua catalana sia la llengua oficial á Catalunya pera todas las manifestacions de la vida d' aquest poble: Que la ensenyansa á Catalunya sia donada en llengua catalana». Així mateix, també hi incloïen altres reivindicacions amb implicacions lingüístiques indirectes: «Que sian catalans los Tribunals de Justicia y todas las causas y litigis se fallin definitivament dintre del Territori: Que 'ls cárrechs de la nació catalana los nombrin los catalans mateixos, procurant que recaiguin en catalans los cárrechs polítichs, los judiciales, los administratius y los de ensenyansa».⁸ En aquest document, ja apareixia un àmbit d'ús concret connex amb el concepte d'*oficialitat*: l'ensenyament. Així, a banda de les indeterminades «manifestacions de la vida d' aquest poble», sembla que un dels trets inherents o lligats a aquest concepte d'*oficialitat*, que els signants no definien —com tampoc no ho havia fet cap dels seus antecessors en aquesta reivindicació—, és l'ús en l'ensenyament com a idioma vehicular.

1.2. Aspectes lingüístics del programa de la Unió Catalanista

Les Bases per a la Constitució regional catalana, aprovades a la primera assemblea de la Unió Catalanista, que tingué lloc a Manresa entre el 25 i el 27 de març de 1892, foren la primera proposta en format jurídic que contenia una declaració d'oficialitat de la llengua catalana. Al projecte de Bases, redactat per la Comissió Ponent de la Unió Catalanista, presidida per Lluís Domenech y Montaner amb Enrich Prat de

5. *La Renaixensa. Diari de Catalunya. Edició de la Tarde* (23 juny 1883), p. 3723.

6. BCC (1885), núm. 4 (12 juny), p. 37.

7. «Discurs llegit en la sessió inaugural de la "Lliga de Catalunya", lo día 5 de novembre de 1887, per lo president Pau Sans y Guitart» (1887), *La Renaixensa. Diari de Catalunya. Edició del Matí* (6 novembre), p. 6605.

8. *Missatge a S. M. Donya Maria Cristina de Habsburg-Lorena, reyna regent d'Espanya, comtesa de Barcelona* (1888), Barcelona, Imp. La Renaixensa, p. 7.

la Riba com a secretari, i signat el 20 de març de 1892, hom proposava el següent: «La llengua catalana será la única que ab carácter oficial podrá usar-se á Catalunya y en las relaciones d'aquesta regió ab lo Poder central» (base 4a).⁹ Aquesta base quarta, finalment, seria la tercera, després de l'aprovació d'una esmena que demanava la supressió de la segona del projecte. En canvi, la base setzena, dedicada a l'ensenyament, no contenia cap previsió de caràcter lingüístic, amb la qual cosa no podem confirmar la projecció sobre l'ensenyament del concepte d'*oficialitat* que hem vist en documents anteriors ni, en general, tampoc no podem escatir quin abast institucional tenia aquesta declaració d'oficialitat. Tanmateix, en la mesura que hom atribuïa a Catalunya els residus jurisdiccionals (base 7a) i que dins les atribucions consignades per al poder central en l'àmbit de l'ensenyament només hi havia «la ensenyansa militar» (base 1a), el fet que la major part romangués sota la jurisdicció de les administracions catalanes fa força deduïble que hom preveia que funcionaria bàsicament en català.

La segona assemblea de la Unió Catalanista, que tingué lloc a Reus els dies 28 i 29 de maig de 1893, aportà més concreció a les reivindicacions lingüístiques a defensar. En efecte, al «Projecte de conclusions sobre el tema Organització pera portar á la práctica las Bases aprobadas en la Assamblea de Manresa», enllestit el 10 de maig i aprovat per l'assemblea, hom proposava les mesures següents:

Dirigirse á tots los Ajuntaments de Catalunya pera que l'usin [el català] en las sessions y demás actes oficiales, fentlos notar que no hi ha cap disposició legal que previngui lo contrari.

Dirigirse á tots los mestres, aixís d' escoles públicas com privadas pera que l'usin en ellas fentlos notar las ventatjas de la ensenyansa comparativa de las llenguas catalana y castellana, de conformitat ab lo acordat en las Assambleas pedagógicas.

Excitar á tots los advocats catalans, pera que reivindiquin sempre lo dret que tenen los testimonis catalans d' usar la nostra llengua, en las sevas declaracions devant dels Tribunals de Justicia, aixís com pera que demanin en nom de la més recta administració d' aquesta que en los informes devant del jurat se 'ls permeti l' ús del catalá.

Dirigirse á tots los Prelats de Catalunya pera que manin que, de conformitat, ab los Cánons, se prediqui en catalá y en aquest idioma 's practiquin todas las devocions que ab arreglo á las sagradas rúbricas no hagin de ferse en llati.¹⁰

9. *Assambleas Catalanistas (primera). Manresa. Deliberacions y acorts* (1893), Barcelona, Imprempta La Renaixensa, p. 28-32.

10. *Assambleas catalanistas (segona). Reus. Deliberacions y acorts* (1895), Barcelona, Imprempta La Renaixensa, p. 27. Aquestes quatre mesures foren recollides, amb formulacions gairebé idèntiques àdhuc textualment, per la primera associació que reivindicà el reconeixement de l'oficialitat de la llengua pròpia a la regió valenciana, la Joventut Valencianista, a les conclusions llegides a l'acte d'afirmació valencianista que tingué lloc al Teatre Eslava de València el 26 de juliol de 1914. Fins i tot, les mesures proposades per la Joventut Valencianista eren més completes, ja que també s'adreçava a les diputacions «i demás corpo-

Significativament, enlloc de les propostes no s'esmentava el concepte d'*oficialitat*, però, tenint en compte que la intenció de la comissió ponent era d'elaborar un seguit de mesures de desplaçament d'aquest concepte, cal entendre que aquests eren els trets característics que la ponència hi associava. En la defensa de la primera de les conclusions, el membre de la ponència Lluís Durán y Ventosa exposà clar i ras el criteri que havia informat la tasca de la ponència:

Una de las aspiraciones generales, más fundadas del catalanismo, es la consagración de la lengua catalana como oficial en la nostra terra. L'Assemblea que la UNIÓN CATALANISTA celebró el any passat á Manresa, al consignarho como una de las bases de una constitución regional catalana, no feo, á fi de comptes, más que declarar lo que es un desitj general de tots los catalanistas. Pero l'establiment del catalá como idioma oficial depén d' una modificación más o menos radical de la situación política.¹¹

Per això féu notar que «[f]ora una temeritat esperar la salvació de la llengua catalana, d' una llei que no sabem quan pot venir, declarantla oficial». «Del esforç de tots los catalans es de lo que 'n té de dependir la seva conservació, y 'l resultat d' aquesta com producte d' aquell n' ha de ser forsosament que un dia ó altre 'l legislador se vegi obligat á fer la declaració esmentada.»¹² Com a base jurídica per a les mesures proposades al projecte, Durán y Ventosa al·legà un argument que no ens és desconegut:

Ni en la Constitució de la monarquia, ni en la llei municipal, ni en cap altra, hem vist que s'obligui als municipis á usar la llengua castellana. Ja sabem que, en cambi, per sobre dels municipis, hi ha, en l' actual organització administrativa, los governs de provincia, que dificilment consentirían en admetre com válits los documents redactats en llengua catalana[.] Jo no sé, no obstant, en quin text legal podría apoyarse un Gobernador para retxassar una comunicació que no estigués escrita en castellá, ni cómo pararía un conflicte que per aquest motiu se suscités entre un Ajuntament enérgich y patriótic y un Gobernador escrupulosos.¹³

racions oficials» i acordava de «[p]rocurar que es porten a efecte els treballs comensats per a la constitució del Institut d'Estudis Valencians que podria ser també l'Academia de la nostra llengua». Val a dir que aleshores, amb la reforma lingüística fabriana nounada i en fase d'acceptació per les institucions polítiques i culturals al Principat mateix, la varietat estàndard de la llengua catalana encara no havia rebut el vistiplau a la resta del domini lingüístic. Finalment, la Joventut Valencianista apel·lava al compromís dels mateixos activistes, en «[r]ecomana també a tots els delegats que usen sempre la llengua valenciana en totes les manifestacions de la vida» («Conclusions de la "Joventut Valencianista" en el Acte d'Afirmació Valencianista», reproduïdes a Cucó (1971: 315-317)).

11. *Assambleas catalanistas (segona...)*, p. 42.

12. *Assambleas catalanistas (segona...)*, p. 43-44.

13. *Assambleas catalanistas (segona...)*, p. 44.

Efectivament, la inexistència de normativa que interdirís l'ús d'idiomes diferents del castellà implicava versemblantment la presumpció de legalitat dels acords proposats a l'assemblea.

1.3. *Reivindicacions al si de les institucions públiques*

1.3.1. **Les declaracions pro oficialitat de la Lliga Regionalista al Congrés dels Diputats**

La primera declaració favorable a l'oficialitat del català de què tenim constància en el marc de les mateixes institucions públiques tingué lloc al Congrés dels Diputats, a la sessió del 19 de juliol de 1901. Interpel·lat pel diputat conservador Francisco Romero Robledo sobre si la Lliga Regionalista compartia el programa de les Bases per a la Constitució regional catalana, Bertomeu Robert contestà que «[e]n su esencia, sí». Aleshores Romero Robledo preguntà si «¿[e]s la esencia del programa de Manresa la declaración de oficial para el idioma catalán, en sus relaciones con las demás regiones que han de formar esa patria fantástica que todavía o por ahora SS. SS. aclaman?», a la qual cosa el diputat regionalista contestà afirmativament.¹⁴

1.3.2. **La proposició de cooficialitat a la Diputació Provincial de Barcelona**

La primera proposta de reconeixement jurídic oficial explícit de la llengua catalana tingué lloc a la Diputació Provincial de Barcelona, a càrrec del diputat de la Unió Catalanista Manuel Folguera i del nacionalista republicà Antoni Suñol. En efecte, a la sessió d'11 de gener de 1910, aquests diputats presentaren la proposició següent:

Primero. La Diputación provincial de Barcelona, inmediatamente despues de su constitución para el ejercicio de mil novecientos nueve á mil novecientos once, acuerda solemnemente que, dentro de la consentido por las leyes vigentes, se considere la lengua catalana como á [*sic*] co-oficial de la castellana en esta Corporación.

Segundo. Para dar efectividad al acuerdo anterior, queda autorizado explícitamente el uso de la lengua catalana por parte de todos los Diputados en las sesiones de la Corporación, tanto en sus discursos como en sus proposiciones escritas, memorias, dictámenes, etc. y en todos los actos públicos en que la ley no se oponga. Asimismo se declara públicamente que serán aceptadas, cursadas y contestadas en catalán, todas las comunicaciones que en tal idioma se le dirijan.

Tercero. De toda la documentación del Cuerpo provincial que ineludiblemente deba cursarse y archivarse en lengua castellana, se hará desde ahora en

14. *Diario de las Sesiones de Cortes. Congreso de los Diputados* (DSCCD (1901), núm. 33 (19 juliol)), p. 754.

adelante duplicación anexa en catalán, á fin de que la Diputación guarde su historial, desde esta fecha, en la lengua propia del pueblo que administra.

Cuarto. Para facilitar la ejecución de los acuerdos anteriores, resuelve la Diputación que al tratarse de la provisión de nuevos cargos en su personal, se exija á los ingresantes el conocimiento de la lengua catalana, debiéndola saber hablar y escribir con la corrección que se estime proporcionada á la clase de funciones que deban desempeñar: y

Quinto. Que se remita traslado de los anteriores acuerdos á las Diputaciones provinciales del resto de Cataluña para su conocimiento y demás efectos.¹⁵

Com veiem, doncs, es tractava d'una proposta de cooficialitat, no d'oficialitat estricta, i proclamava explícitament el caràcter també cooficial de la llengua castellana. Com a tret inherent a aquesta cooficialitat del català, hom proposava de reconèixer els drets següents: *a*) en el cas dels diputats provincials, a fer-ne ús en els actes en exercici de llur càrrec i, en general, *b*) a fer-ne ús i ésser-hi atès en les relacions amb aquesta administració. Quant a *a*, val a dir que, l'any 1887, la mateixa Diputació havia acordat d'acceptar una comunicació de l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas redactada en català sense necessitat de traducció i, segons consta a la mateixa acta de la sessió, les intervencions dels diputats amb motiu d'aquest acord i, en general, d'aquesta petició es feren també en català.¹⁶ En el cas de *b*, els proponents no especificaven el subjecte del dret, per bé que, com hem esmentat, des de 1887 la Diputació acceptava comunicacions escrites en llengua catalana. Tanmateix, la proposta contenia l'afegitó de reconèixer el dret a rebre la resposta també en català, la qual cosa permet d'advertir la hipòtesi que hom concebés la cooficialitat no com el simple dret a utilitzar la llengua a què s'aplica, ans també com el dret a rebre-hi correspondència. Així mateix, la cooficialitat depassava el caràcter de concepte reduït al simple reconeixement de drets individuals, ans també implicava un cert compromís que el català tingués lloc en l'àmbit escrit d'aquesta administració, com quedava palès al punt tercer, per bé que hom tan sols garantia de moment que fos llengua de traducció més que no de creació. El punt quart, en realitat, era un correlat lògic dels drets reconeguts al primer (si bé no necessàriament per a totes les places, sí almenys per a un nombre significatiu de les que impliquessin relació amb el públic) i, en realitat, era un fet que ni tan sols requeria el caràcter cooficial de l'idioma en qüestió.¹⁷ Segons el dictamen presentat pel Depar-

15. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA (1910), «Sesión pública ordinaria de la Diputación provincial de once de enero de mil novecientos diez», a *Actas de las sesiones celebradas desde el día 9 de marzo de 1909 á 15 de febrero de 1910*, p. 266-267, Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (AHDB). Com es féu constar a la mateixa acta, la proposta fou presentada en català, però a l'acta només consta la traducció castellana.

16. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA (1887), «Sesión pública ordinaria de veinte y cinco de Enero de mil ochocientos ochenta y siete», a *Actas de las sesiones celebradas por la Ecma. Diputación Provincial, durante el año de 1887*, p. 28, AHDB.

17. En efecte, el Ple de l'Ajuntament de Palma, ja el setembre del 1899 (a la sessió del dia 21), havia aprovat d'establir com a condició el fet que saber parlar i escriure en «mallorquí» per a poder accedir a la plaça de secretari de l'Ajuntament. Vegeu AYUNTAMIENTO DE PALMA (1900), *Actas de sesiones des-*

tament Central de la Diputació sobre aquesta proposició, l'exigència de «conocimiento del idioma catalán» era una «práctica ya establecida» per a les «plazas que sean de libre nombramiento de la Diputación».¹⁸

La proposta passà al Departament Central de la Diputació, de majoria regionalista i monàrquica, el dictamen del qual es presentà a la sessió del 15 de febrer. El text proposat fou el següent:

Primero. Se reconoce el derecho a usar indistintamente la lengua catalana y la castellana, en todo cuanto á ello no se opongan las leyes, en los actos y documentos de la Diputación, y por tanto, seguirá la práctica establecida de poder usar la lengua catalana todos los señores Diputados en las sesiones, de presentar en este idioma proposiciones, escritos, memorias, dictámenes, etc., y en todos los actos públicos en que la ley no se oponga, y serán aceptadas, cursadas y contestadas [Ø], las comunicaciones que en catalán se le dirijan.

Segundo. Para que pueda extenderse en catalán la documentación que deba archivar y esté escrita en castellano, se procurará tener el personal á propósito para ello y mientras no sea posible cargar el presupuesto con este nuevo gasto, cuidará el Jefe del Personal existente de que en cuanto las atenciones del servicio lo permitan, se practiquen algunos empleados en el idioma catalán, á fin de que cuanto antes los mas importantes documentos de su historia puedan ser también archivados en dicho idioma.

Tercero. En la provisión de las plazas que sean de libre nombramiento de la Diputación, se seguirá la práctica ya establecida de exigir el conocimiento del idioma catalán en el modo y forma que para cada caso se estime conveniente.¹⁹

D'antuvi, el Departament Central eliminava el punt primer de la proposta de Folguera i Suñol, pel qual hom declarava cooficial la llengua catalana en l'àmbit de la Diputació. Pel que feia al punt segon de la proposta de Folguera i Suñol (primer, al dictamen), el Departament suprimia també l'obligació de la Diputació de correspondre en català a les comunicacions que se li adrecessin, tal com emfasitzem amb el

de 30 agosto 1899 a 16 mayo 1900, p. 27-29, Arxiu Municipal de Palma. En el cas de l'Ajuntament de Barcelona, el Reglament per als empleats municipals, aprovat a la sessió extraordinària del ple municipal del 14 de maig de 1902, també contenia un requisit lingüístic. En efecte, d'acord amb l'article 29 del Reglament, aprovat a la sessió de l'1 de maig, «[p]ara ingresar en el Cuerpo de Empleados del Ayuntamiento de Barcelona», hom establí entre el plec de condicions «[c]omprender el idioma catalán», per bé que el mateix article preveia que «[e]l Ayuntamiento en casos especialísimos y para cargos que no deban tener relación con el público, podrá dispensar de esta condición». Vegeu AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA, *Libro de Actas: Año 1902*, tom II, p. 168 i 174, Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona (AMCB).

18. Vegeu DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA (1910) «Sesión pública ordinaria de la Diputación provincial de quince de febrero de mil novecientos diez», a *Actas de las sesiones celebradas desde el día 9 de marzo de 1909 á 15 de febrero de 1910*, p. 393, AHDB.

19. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA, «Sesión pública ordinaria de la Diputación provincial de quince de febrero...», a *Actas de las sesiones...*, p. 393. El símbol de conjunt buit és afegit.

símbol de conjunt buit, la qual cosa podria reforçar la hipòtesi adés avançada sobre la relació entre cooficialitat d'una llengua i dret a rebre-hi atenció per les administracions en què la cooficialitat té vigència. El punt tercer de la proposta (segon, al dictamen) també quedava notablement rebaixat, en la mesura que el futur d'indicatiu (amb la càrrega imperativa que té en els textos de caràcter jurídic) es transformava en una perífrasi de contingut força més desideratiu, com palesa el verb *procurar*, i es condicionava a les disponibilitats pressupostària i de feina, del tot absents a la proposta. Així mateix, mentre que en aquesta s'ordenava la duplicació al català de tota la documentació en castellà, al dictamen, a banda de desaparèixer el caràcter preceptiu d'aquesta pràctica, es limitava a «los mas importantes documentos». El punt quart de la proposta (tercer, al dictamen) també quedà sensiblement retallat, mitjançant la limitació de l'exigència de saber català a les places de «libre nombramiento de la Diputación» (que a la proposta de Folguera i Suñol s'estenia als «nuevos cargos en su personal», sense cap restricció) i, fins i tot en aquest cas, amb la introducció d'una clàusula de discrecionalitat («en el modo y forma que para cada caso se estime conveniente»). Finalment, el punt cinquè de la proposta (comunicació de l'acord a la resta de diputacions provincials catalanes) fou suprimit del dictamen.

El dictamen no satisféu els autors de la proposta, que presentaren una esmena al punt primer, per la qual es proposava de dividir-lo en dos punts, idèntics als de llur proposició inicial.²⁰ En nom del Departament Central, respongué el diputat liberal J. Sostres, que comunicà que aquell no admetia l'esmena i al·legava, segons el report de l'acta de la sessió, que «en el dictamen se viene á decir lo mismo que se propone en aquella».²¹ En contradicció amb aquesta afirmació, un cop aprovat en votació el text final, el mateix president de la Diputació, el regionalista Enric Prat de la Riba, esgrimiria un dels motius habituals de l'argumentari jurídic del catalanisme lingüístic, però en aquest cas, paradoxalment, en contra de la declaració de cooficialitat del català. Així, segons el report de l'acta de la sessió, «en el seno del Departamento Central [el president] se opuso á que fuese aceptada la palabra “cooficialidad” por entender que al admitirla se declaraba oficial la lengua castellana, declaración que en lo que á las Corporaciones populares se refiere, hasta el presente no se ha hecho por ninguna ley, ni Real decreto ni Real orden».²² Tanmateix, si, efectivament, els usos lingüístics de l'Administració local no havien estat objecte de regulació, resultava contradictori el fet que el dictamen rebaixés l'ús escrit del català en comparació amb la proposició de Folguera i Suñol. En qualsevol cas, l'esmena fou rebutjada i s'aprovà en votació el punt primer del dictamen.²³

20. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA, «Sesión pública ordinaria de la Diputación provincial de quince de febrero...», a *Actas de las sesiones...*, p. 393-394.

21. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA, «Sesión pública ordinaria de la Diputación provincial de quince de febrero...», a *Actas de las sesiones...*, p. 394.

22. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA, «Sesión pública ordinaria de la Diputación provincial de quince de febrero...», a *Actas de las sesiones...*, p. 397.

23. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA, «Sesión pública ordinaria de la Diputación provincial de quince de febrero...», a *Actas de las sesiones...*, p. 394.

Tot i que fou la darrera esmena que es tramità just abans de l'aprovació definitiva del dictamen, val la pena de comentar ara la proposta d'addició presentada a la mateixa proposició inicial de Folguera i Suñol pel diputat radical Juan Pich i Pon:

Que el uso de la lengua regional se entienda adoptado para la mayor facilidad de expresión de los señores Diputados en las sesiones que celebre la Corporación Provincial; pero que toda la documentación se extienda, como hasta la fecha ha venido haciéndose, en el idioma nacional, que reúne la ventajosa circunstancia de tener carácter oficial. Que por otra parte, el uso de la lengua catalana en las sesiones tampoco se interprete como menosprecio para la lengua española que inspira en los hijos de Cataluña, no solo amor por ser el símbolo de la patria común, sino la admiración hacia el idioma que han inmortalizado tantas maravillas de la literatura.²⁴

Val a dir que, en la mesura que es tractava d'una proposta d'addició i no d'una esmena *stricto sensu* a la proposició inicial de Folguera i Suñol, donat cas que aquesta hagués estat aprovada juntament amb l'addició, el català no hauria perdut el caràcter de llengua cooficial, però sí que s'hauria prefigurat un règim d'oficialitat asimètric, en la mesura que el català era declarat cooficial, mentre que al castellà se li reconeixia un estatut, que hom pressuposava anterior a aquest acord, d'oficialitat. A més, el caràcter jurídicament subaltern de la llengua catalana quedava clarament reforçat per la naturalesa merament instrumental a què hom volia reduir la cooficialitat del català —eludida, a més, a la proposta d'addició, en benefici de la perífrasi *el uso de la lengua regional*—, negant així caràcter substantiu i autotèlic al reconeixement jurídic del català. Tanmateix, per més que l'esperit de la proposta d'addició fos d'esmoreir pragmàticament aquest reconeixement jurídic cooficial de la llengua catalana en previsió que la proposició de Folguera i Suñol tiraria endavant, el cert és que, com hem apuntat adés, la proposta de Pich no l'eliminava. És per això que no sorprèn que, en veure que el dictamen del Departament Central no recollia la declaració de cooficialitat i que les esmenes presentades per Folguera i Suñol amb vista a restituir el text de la proposició inicial eren rebutjades, el mateix Pich retirés la proposta d'addició.²⁵

Al punt segon del dictamen, el diputat regionalista B. M. Plaja presentà una esmena on hom proposava una nova redacció en què desapareixia la relativa i orientativa prescripció segons la qual la Diputació «procurará tener el personal» necessari per a emetre la documentació oficial en català. Tanmateix, aquesta supressió no necessàriament havia d'implacar cap minva addicional en la relativa catalanització de l'administració de la Diputació, en la mesura que el punt tercer del dictamen no havia estat objecte de cap esmena i la relativa obligació del cap de personal de promoure la capacitat en llengua catalana del personal del mateix punt segon també romania inalte-

24. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA, «Sesión pública ordinaria de la Diputación provincial de quince de febrero...», a *Actas de las sesiones...*, p. 396.

25. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA, «Sesión pública ordinaria de la Diputación provincial de quince de febrero...», a *Actas de las sesiones...*, p. 397.

rada. En canvi, i en contradicció amb l'argument que allegaria el president acabada la votació del dictamen, el text de l'esmena contenia un principi en la línia de la cooficialitat. En efecte, on el dictamen deia «[p]ara que pueda extenderse en catalán la documentación que deba archivar y esté escrita en castellano, se procurará tener el personal á propósito para ello y mientras no sea posible cargar el presupuesto con este nuevo gasto», hom proposava la redacció següent: «Para hacer prácticamente posible lo mas pronto que sea dable la igualdad de derechos entre las lenguas castellana y catalana, en la tramitación de los asuntos, el Jefe del Personal existente cuidará etc.».²⁶ En efecte, per bé que el text contenia la ficció consistent a considerar les llengües (i no els ciutadans o les comunitats lingüístiques) com a subjectes de dret, apuntava vers el principi que, en tot allò en què no hi hagués normativa específica que prescrivís el contrari, castellà i català tenien el mateix estatut jurídic. Tanmateix, no hi hagué, en aquesta sessió, cap oportunitat per a obtenir aclariments addicionals sobre aquestes qüestions, perquè, després de la lectura de l'esmena, el diputat Sostres informà que el Departament acceptava l'esmena i el punt fou aprovat en votació sense que hi hagués cap intervenció en contra.²⁷

Al punt tercer, Folguera i Suñol presentaren una altra esmena, que era, en realitat, la restitució del punt quart de llur proposició, amb l'afegit d'una clàusula que completava el text inicialment presentat: «Todo sin perjuicio de que el personal existente que lo necesite aún, se practique en el idioma catalán en tanto [en] cuanto lo permitan las atenciones del servicio». L'esmena, doncs, presentava el mèrit de considerar també el personal que ja servia a la Diputació, punt absent tant a la proposició inicial com al dictamen. L'únic aspecte problemàtic d'aquesta clàusula era l'ús de la fórmula *sin perjuicio*, la qual deixava a la discreció de l'administració la capacitat en català d'aquest personal. Tanmateix, el Departament no acceptà l'esmena i aquesta fou rebutjada en votació sense cap tipus de debat, i el punt del dictamen, aprovat. Aquests dos mateixos diputats presentaren una proposta d'addició en què proposaven que la Diputació nomenés una comissió, dins els membres de la qual proposaven el mateix president, amb el mandat de «señalar el máximo posible de documentos que la Diputación pueda redactar directamente en catalán sin faltar á la ley, y cuales sean aquellos otros que debiendo serlo forzosamente en castellano, por su importancia dentro del historial de la Corporación, merezcan ser reproducidos y archivados en la lengua propia del pueblo que administra».²⁸ El principal valor d'aquesta proposta és el fet que apuntava cap a un criteri lingüístic de preeminència del català, corrector del principi de cooficialitat, de tal manera que el català fóra utilitzat en tots els documents, mentre que el castellà només ho seria en els casos en què hi hagués una normativa que hi

26. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA, «Sesión pública ordinaria de la Diputación provincial de quince de febrero...», a *Actas de las sesiones...*, p. 394-395.

27. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA, «Sesión pública ordinaria de la Diputación provincial de quince de febrero...», a *Actas de las sesiones...*, p. 395.

28. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA, «Sesión pública ordinaria de la Diputación provincial de quince de febrero...», a *Actas de las sesiones...*, p. 395.

obligués explícitament. No cal dir que aquesta no és l'única interpretació possible del text, atès que la preferència per al català establerta en aquesta proposta d'addició podia interpretar-se restrictivament, en el sentit que *directamente en catalán* autoritzava a redactar en català el document original, però no a no traduir-lo al castellà. Tanmateix, no disposem de gaire més marge per a la interpretació, atès que la proposta fou rebutjada en votació sense que el Departament argumentés la seva posició contrària. Folguera i Suñol també presentaren com a proposta d'addició el punt cinquè de llur proposició inicial, suprimit del dictamen i que anunciava que la Diputació faria arribar el contingut dels punts anteriors a les altres tres diputacions del Principat, la qual fou rebutjada sense que fos sotmesa a debat.²⁹ Finalment, el dictamen del Departament Central fou aprovat amb l'esmena de Plaja introduïda.

Així mateix, cal dir que, durant aquests anys, segons es recollí des d'entitats catalanistes de l'època, la Diputació establí *de facto* un cert ús de la llengua catalana a les escoles sota la seva gestió o subvenció.³⁰

1.3.3. La proposició de cooficialitat a la Diputació Provincial de Girona

Escasses setmanes després tingué lloc la primera declaració de cooficialitat de la llengua catalana en una administració pública. En efecte, els diputats republicans J. Linares Delhom, A. de Quintana, Fr. Vilaseca, J. de Ribot, F. Torró i J. M. Iglesias presentaren a la Diputació de Girona la mateixa proposició de Folguera i Suñol, la qual fou debatuda el 28 de febrer del mateix any.³¹ El Ple l'acceptà a tràmit i passà a la Comissió de Governació,³² la qual presentà el dictamen a la mateixa sessió. La Comissió informà favorablement de tots els punts, llevat del tercer (que ordenava a la Diputació d'elaborar un duplicat en català de tots els documents de què hi hagués obligació legal de redactar en castellà), del qual digué que, «viendo con muchísimo gusto el espíritu que la informa, se ve en la imposibilidad de poder aceptarla, ya que su aprobación implicaría un aumento de consignación en los presupuestos que no estaría al alcance de esta Diputación poderlo cubrir con los solos recursos de que en el presente pueda disponer». Tanmateix, els proponents acceptaren l'argument de la Comissió, i, doncs, la retirada del punt, i el dictamen (compost per tres dels quatre punts de la proposició) fou aprovat.³³

29. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA, «Sesión pública ordinaria de la Diputación provincial de quince de febrero...», a *Actas de las sesiones...*, p. 396.

30. F. CULI I VERDAGUER (1918), «La llengua catalana a l'escola», *Nostra Parla. Agrupament de Balears, Catalans, Rossellonesos i Valencians*, núm. 4 (juliol-agost), p. 82.

31. *Llibre d'actes del Ple de la Diputació de Girona de 1910* (1910), p. 33-34, Arxiu General i Arxiu Històric de la Diputació de Girona.

32. *Llibre d'actes del Ple...*, p. 37.

33. *Llibre d'actes del Ple...*, p. 39.

1.3.4. Les peticions dels plens municipals per a l'ús oficial del català

En el procés de restitució del caràcter de llengua institucional al català, la Mancomunitat de Catalunya suposà un salt endavant enorme. L'Estatut de la Mancomunitat de Catalunya, aprovat pel Decret reial del 26 de març de 1914,³⁴ no contenia cap disposició de caràcter lingüístic. Això no obstant, al mateix missatge de presa de possessió de la presidència de la institució, el 6 d'abril, Enric Prat de la Riba proclamà: «Volem donar a la nostra llengua la plenitud d'imperi sobre la vida nostra [...] [i] [...] donar-li en intensitat lo que sempre més en extensió ha de mancar-li».³⁵ Així, en el funcionament pràctic de la institució s'utilitzà el català no només a les sessions del Consell Permanent, sinó també, entre altres àmbits, a les actes de les sessions, als anuncis, a les publicacions i als rètols de les seves dependències i centres docents, i establí l'ús vehicular de la llengua catalana a les escoles que fundà (Grau, 2006: 255-256 i 342), fins al punt que, des de l'activisme lingüístic, es podia celebrar que «[s]ense obtenir cap declaració de l'Estat i amb la contra d'aquest, la Mancomunitat quietament ha lograt establir l'oficialitat del català en tots els seus serveis».³⁶

En aquest context, la Real Academia Española (RAE), a la sessió del 5 de gener de 1916, acordà d'elevat al ministre d'Instrucció Pública una exposició en què denunciava que «[h]ay Centros oficiales donde se prescinde en absoluto del castellano; no se exige la traducción de aquellos documentos que se presentan escritos en el dialecto de la región o la provincia; los acuerdos de sus Corporaciones y los bandos de sus autoridades locales se redactan en igual forma, y hasta acontece que en gran número de escuelas está proscrito el idioma nacional o se enseña como si fuese una lengua extranjera».³⁷ Tot i que l'acadèmia no concretava a quins territoris i a quines administracions succeïa això, és força evident que es referia a la Mancomunitat de Catalunya i als centres d'ensenyament sota la seva tutela, com també a les escoles gestionades o subvencionades per la Diputació Provincial de Barcelona en què s'utilitzava el català. Tanmateix, l'apartat estrictament petitori de l'exposició resultava difús, per tal com la RAE s'hi limitava a esmentar la Llei d'instrucció pública, del 9 de setembre de 1857, i el Decret reial del 26 de febrer de 1875, i a demanar al ministre de fer que «se cumplan los referidos preceptos legales, único medio de fomentar y unificar el provechoso cultivo de nuestro idioma castellano». I és que, a la Llei d'instrucció pública,³⁸ només s'esmentava el castellà com a matèria d'estudi als ensenyaments primari (art. 2) i secundari (art. 14), per la qual cosa no se'n podia derivar cap mandat concret en aquest

34. *Gaceta de Madrid* (GM) (1914), núm. 86 (27 març), p. 750-751.

35. *La Veu de Catalunya. Edició del Matí* (VCM) (7 abril 1914), p. 4.

36. F. CULI I VERDAGUER (1918), «La llengua catalana a l'escola», *Nostra Parla...*, p. 82. Tanmateix, sembla que es tractava més d'un ensenyament *en* català que no *del* català, per tal com de les dinou escoles gestionades o subvencionades per la Mancomunitat entre 1914 i 1923, en només sis s'impartí el català com a matèria d'estudi (Grau, 2006: 364).

37. «Acuerdos y noticias» (1916), *Boletín de la Real Academia Española*, tom III, quadern XI (febrer), p. 133-134.

38. GM (1857), núm. 1710 (10 setembre), p. 1-3.

punt. Pel que feia al Decret de 1875, tractava únicament de textos i programes d'ensenyament, però no contenia cap disposició de caràcter lingüístic.³⁹

Arran d'aquesta exposició, durant el primer semestre de 1916 diversos plens municipals catalans aprovaren acords en què demanaven el reconeixement del dret a utilitzar la llengua catalana amb caràcter oficial. El primer de què tenim constància fou el de Cervera. A la sessió del 3 de febrer, el Ple aprovà una proposició per la qual, segons l'acta de la sessió, «el Ayuntamiento acuerda la cooficialidad y empleo de la lengua Catalana en todos los actos y documentos que la ley permita».⁴⁰ A la sessió ordinària del 22 de febrer del Ple de l'Ajuntament de Barcelona es llegí una proposició dels regidors regionalistes redactada en català, l'apartat declaratiu de la qual fou reproduït així a l'acta de la sessió:

1.º Que el Ayuntamiento de Barcelona ratificando en lo menester el acuerdo tomado en 30 del próximo pasado [*sic*] Diciembre prestando acatamiento a la gloriosa lengua catalana, y ejerciendo en nombre de la ciudad la elevada misión que su capitalidad le impone, proclama su más firme y afectuosa adhesión al idioma catalán que es el patrimonio mas [*sic*] sagrado y la fuerza más patente de la espiritualidad barcelonesa, complaciéndose en repetir esta afirmación en estos solemnes momentos en que parece estar en peligro el derecho de los catalanes á hacer uso de su lenguaje en su vida colectiva, pretendiéndose relegarlo á la humilde esfera de simple idioma familiar.

2.º Que es deseo el Ayuntamiento de Barcelona, que como uno de los derechos inherentes á la personalidad de Cataluña fuese en ella idioma oficial la lengua catalana.

3.º Que se significa á la Comisión Ejecutiva del mitin celebrado en el Centre Autonomista de Dependents del Comerç, durante la Diada de la Llengua Catalana, que el Ayuntamiento se propone firmemente seguir honrando la lengua catalana y usándola en la vida municipal como aquella solicita.⁴¹

4.º Que por el Sr. Alcalde en nombre del Ayuntamiento se remita un telegrama al Presidente del Consejo de Ministros suplicando al Gobierno que así en las disposiciones de carácter puramente administrativo como en los preceptos de Ley que someta á la deliberación del Parlamento se inspire en los principios

39. GM (1875), núm. 58 (27 febrer), p. 531.

40. *Libro de Actas de las sesiones que celebra el Excmo. Ayuntamiento en el año de 1916* (1916), Cervera, p. 126, Arxiu Comarcal de la Segarra.

41. L'1 de gener havia tingut lloc a la sala gran d'aquesta associació un acte en defensa del reconeixement jurídic de la llengua catalana, en el qual s'aprovaren unes conclusions en què hom demanava l'ensenyament obligatori de la llengua catalana a les escoles públiques; l'establiment de càtedres de llengua, història i literatura catalanes a les universitats, instituts i escoles normals «de terra catalana»; l'exigència de coneixement oral i escrit del català «per a exercir qualsevol càrrec públic a Catalunya»; i el reconeixement oficial del «dret dels catalans a usar son idioma en tots els actes de llur vida pública i privada». A més del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, signaren aquestes conclusions la Unió Catalanista, el Centre Nacionalista Republicà, el Bloc Republicà Autonomista, entitats polítiques juvenils i entitats cíviques i científiques, com ara l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i l'Ateneu Barcelonès, com també diverses publicacions en català. Vegeu VCM (2 gener 1916), p. 2.

de la más amplia libertad y profundo respeto al uso de todos los idiomas españoles.⁴²

D'antuvi, cal fer notar que, a diferència de l'acord del ple de Cervera o de la Diputació Provincial de Girona, el règim jurídic demanat no es proclamava, sinó que es demanava, amb la qual cosa, fins i tot si la proposició tirava endavant, això no suposava que la llengua catalana esdevingués oficial a l'àmbit de l'Administració local barcelonina. Pel que fa al règim jurídic *stricto sensu*, a diferència dels acords de la Diputació de Girona i de l'Ajuntament de Cervera, ara hom parlava d'oficialitat, no pas de cooficialitat, la qual cosa, *prima facie*, constituïa un avenç per a la llengua catalana. Tanmateix, és difícil d'apreciar les diferències entre un i altre, en la mesura que la resta de punts d'aquesta proposició eren de caràcter massa genèric per a encloure cap millora identificable en comparació amb els acords que hem vist en aquest paràgraf.

En contra de la proposició es pronuncià el regidor radical Hermenegildo Giner de los Ríos, que al·legà que la fixació del règim d'oficialitat lingüística no era competència municipal, sinó de les Corts espanyoles.⁴³ Tanmateix, per més que Giner de los Ríos al·legués inicialment un argument competencial per oposar-se a la proposició, posteriorment en rebutjà el mateix contingut adduint que «[n]o hay más lengua oficial que el castellano» i que «en las Corporaciones populares no debe ningún documento quedar en el archivo escrito en catalán, sinó [*sic*] en castellano, como la lengua oficial de la Nación».⁴⁴ Tanmateix, el regidor radical no al·legava cap raó jurídica per fonamentar la proscripció oficial del català en l'àmbit escrit.

La minoria nacionalista republicana havia presentat una esmena a aquesta proposició, el contingut literal de la qual no coneixem. En efecte, en aquest mateix debat, el regidor d'aquesta minoria Vila n'informà i, segons el report que en féu ell mateix a la seva intervenció, a l'esmena «expresamos nuestro deseo de que se considere á Cataluña una nacionalidad y ponemos como aspiración nuestra que en Cataluña sea oficial la lengua catalana», i demanà a l'alcalde accidental que la llegís,⁴⁵ a la qual cosa aquest es negà⁴⁶ i Vila la retirà.⁴⁷ Val a dir, però, que en l'aspecte estrictament juridicolingüístic no s'aprecien diferències substantives entre el que es proposava a l'esmena i el punt segon de la proposició regionalista. Finalment, a proposta del regidor regionalista Jaume Bofill, la proposició fou votada per punts i aprovada en tots quatre.⁴⁸ Tanmateix, l'aprovació d'aquesta declaració desiderativa no implicà cap canvi en els usos lingüístics oficials de la corporació municipal.

Finalment, el 29 de febrer de 1916, el Ple de l'Ajuntament de Sarrià també aprovà un acord en què demanava l'oficialitat del català. En efecte, a més d'aprovar-se la propo-

42. AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA, *Libro de Actas. Año 1916*, tom I, p. 241, AMCB.

43. AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA, *Libro de Actas...*, p. 246.

44. AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA, *Libro de Actas...*, p. 252.

45. AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA, *Libro de Actas...*, p. 255.

46. AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA, *Libro de Actas...*, p. 255-256.

47. AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA, *Libro de Actas...*, p. 256.

48. AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA, *Libro de Actas...*, p. 257-261.

sició «por la cual se protesta de comunicación de la Academia Española, referente al uso de las lenguas regionales», es demanava «al Ministro de Instrucción pública sean reconocidos al uso de la lengua catalana los mismos derechos que disfruta la castellana, y emplear la lengua catalana en redacción de bandos, convocatorias, etc., etc., en cuanto no sea faltar con ello a la Ley». ⁴⁹ Més enllà de l'esmentada ficció jurídica de considerar les llengües com a subjectes de dret, aquest ajuntament no es limitava a demanar el reconeixement d'algun àmbit d'ús oficial per a la llengua catalana, sinó l'equiparació del seu estatut jurídic amb el del castellà, per bé que aquesta equiparació podria quedar esmorteïda per la fórmula *en cuanto no sea faltar con ello a la Ley*.

1.3.5. La petició d'oficialitat del català per la Mancomunitat de Catalunya

La Mancomunitat de Catalunya també es pronuncià en contra de l'exposició de la RAE i formulà la seva pròpia petició de declaració d'oficialitat de la llengua catalana. A la sessió del Consell Permanent del 22 de març, s'acordà d'enviar un missatge al president del Consell de Ministres, en què, arran del contingut de «[l]a comunicació del Presidente de la Real Academia Española», hom afirmava «la voluntad catalana», expressada pels «representantes parlamentarios de Cataluña, por sus Diputaciones», per les seves «Corporaciones municipales», a més de per la mateixa Assemblea, a l'entorn de la reivindicació de «plenitud» de «derechos» per a «nuestra lengua», «la igualdad de condición respecto de las demás lenguas españolas», per la qual cosa hom reportava que l'Assemblea de la Mancomunitat havia acordat unànimement d'eleva «a las Cortes y al Gobierno la petición de que sea proclamada la oficialidad de la lengua catalana en toda la vida interior de Cataluña, único modo de que quede garantido el pleno respeto al derecho de los ciudadanos catalanes en cuanto al uso de su idioma se refiere». Dins aquesta reivindicació, el Consell incloïa «la oficialidad en toda la vida pública interior de Cataluña, así en los organismos locales populares como en todos los centros y dependencias del Estado situados en el territorio de Cataluña». Cal fer notar que hom no exhauria la reivindicació d'oficialitat en les institucions catalanes, ans també hi volia vincular l'Administració general de l'Estat. En aquest sentit, doncs, hom avançava el que la doctrina juridicolingüística actual (Puig Salellas, 1983: 62) ha anomenat *principi d'indivisibilitat de l'oficialitat*, és a dir, el caràcter vinculant de l'oficialitat per a totes les administracions al territori en què és declarada. Altrament, val a dir que el fonament de la petició era la protecció de la seguretat jurídica dels ciutadans i no s'especificava quins usos lingüístics implicava la hipotètica declaració d'oficialitat de la llengua catalana. Tanmateix, en la mesura que la petició d'oficialitat estava precedida d'una interpretació de la realitat sociolingüística catalana segons la qual «hoy es ya nuevamente el catalán la lengua de la cultura, la lengua de la poesía, de la novela, del arte,

49. AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE SARRIÀ (1916), «Extracto de los acuerdos adoptados por el Ayuntamiento de Sarrià en el mes de Febrero de 1916», *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, núm. 111 (4 maig), p. 4.

de la filosofia y de la ciencia, y únicamente alcanzan la consagración de hombres representativos, en la conciencia nacional catalana los que en catalán plasman sus creaciones»,⁵⁰ sembla força clar que el Consell Permanent inseria aquesta reivindicació en un procés social de plena restauració funcional de la llengua catalana, a la qual presuposava un valor inherent i que constituïa un component essencial de la imatge corporativa de la mateixa institució. Això i la mateixa política lingüística que aplicava la Mancomunitat resulten força indicatius que la concepció de la Mancomunitat de Catalunya de l'oficialitat implicava tant el dret dels ciutadans a utilitzar el català en les relacions amb les administracions públiques a Catalunya com l'ús ordinari de la llengua catalana per les administracions catalanes o, si més no, per la Mancomunitat.

1.3.6. L'esmena sobre l'oficialitat del català al missatge de contestació al discurs de la Corona del Congrés dels Diputats

El 5 de juny del mateix any, es llegí al Congrés dels Diputats una esmena al missatge de contestació al discurs de la Corona presentada pels diputats regionalistes Francesc Cambó, A. Rusiñol, el marquès de Camps, B. M. Plaja, J. Claret, Lluís Ferrer Vidal i M. Morera.⁵¹ L'esmena consistia en un text d'una certa extensió, en què, entre altres qüestions, hom proposava que el Congrés declarés la voluntat de «modificar profundament la organizació del Estado» i apuntava la conveniència política que «atorgués» l'oficialitat de la llengua catalana:

Tampoco puede olvidar el Congreso que la solución del problema catalán, otorgando la oficialidad á su idioma, confiando á una Asamblea y á un poder ejecutivo catalanes la regulación y administración de su vida interior, á la vez que ser obra de justicia que pondría término a una secular discordia y establecería lazos indestructibles de íntima solidaridad, abriría para España el camino á posibles integraciones que permitiesen colocarla en primera línea entre los grandes Estados que en un futuro próximo se repartan el dominio y la dirección del mundo.⁵²

A la segona intervenció en defensa de l'esmena, a la sessió del 8 de juny, el mateix Cambó féu una enumeració dels àmbits en què defensava el dret a utilitzar el català, que serveix com a aproximació de com concebia el concepte d'*oficialitat*:

Lo que pedimos en la enmienda no es libre uso del catalán para motivos literarios, para las relaciones particulares, para la vida privada; pedimos en la en-

50. «Missatge al senyor President del Consell de Ministres» (maig 1916), a MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *Report del Consell Permanent a l'Assamblea*, Barcelona, Impremta de la Casa Provincial de Caritat, p. 109-115.

51. DSCCD (1916), núm. 20 (5 juny), p. 410.

52. «Enmienda del Sr. Cambó al Mensaje de contestación al discurso de la Corona» (1916), DSCCD, núm. 20 (5 juny), apèndix 18, p. 1.

mienda la oficialidad del catalán para nuestra vida interior, y la oficialidad del idioma catalán para nuestra vida interior significa el libre empleo del idioma catalán dentro de Cataluña, en la enseñanza, en la vida administrativa, en los Tribunales de Justicia y en la otorgación de documentos públicos.⁵³

Per la Comissió, respongué el diputat liberal José Lladó, qui informà que aquesta rebutjava l'esmena.⁵⁴ Així mateix, el diputat radical Hermenegildo Giner de los Ríos també intervingué en el debat d'aquesta esmena, reiterant els mateixos arguments que havia exposat en el debat al Ple de l'Ajuntament de Barcelona sobre la proposició de petició de reconeixement oficial de la llengua catalana.⁵⁵

A la sessió del 12 de juny, intervingué el mateix president del Consell de Ministres, el liberal comte de Romanones, qui asseverà que «el empleo de la lengua catalana no ha sufrido por parte de ningún Gobierno, y mucho menos por parte del que presido, ninguna clase de persecución; antes al contrario, hoy se emplea el idioma catalán con libertad completa».⁵⁶ Romanones no exposà cap argument contra la petició d'oficialitat del català i, en realitat, ni tan sols explicità que hi era contrari. A la sessió de l'endemà, intervingué el diputat per Lleida Felip Rodés (nacionalista republicà), qui, d'antuvi, féu notar el caràcter indeterminat de l'«alcance de esa oficialidad».⁵⁷ Rodés afirmà que «como hombre de los pobres, aquí vengo a traducir el nacionalismo de los pobres, de los humildes, y la parte más viva, el nacionalismo de los pobres es ésta: el de la lengua catalana». Destacà que «se presentan casos en que á los catalanes se les causa un perjuicio, porque no se les reconoce en ciertas esferas de la Administración el derecho á usar la lengua catalana», i advertí de la inseguretats jurídica que això provocava en una societat on la ignorància del castellà era un fet entre amplis sectors socials per concloure que la resolució d'aquesta situació és «lo que se llama oficialidad de la lengua catalana».⁵⁸ Del contingut d'aquesta intervenció, però, es desprenia una extensió mínima del concepte d'*oficialitat*, per tal com quedava reduït al dret a utilitzar la llengua davant els òrgans administratius i judicials, sense aclarir ni tan sols si aquest dret a fer-ne ús incloïa també el d'èsser-hi atès. En realitat, en l'aspecte del dret lingüístic passiu, la restrictiva concepció de l'oficialitat esbossada per Rodés fins i tot quedava per sota del que preveia la lletra de la mateixa legislació vigent en algun àmbit, com ara el notariat. En efecte, al mateix Reglament general per a l'organització i el règim del notariat, aprovat per Decret del 9 de novembre de 1874,⁵⁹ ja es preveia que «[e]n el caso del

53. DSCCD (1916), núm. 23 (8 juny), p. 456.

54. DSCCD (1916), núm. 23 (8 juny), p. 466.

55. DSCCD (1916), núm. 24 (9 juny), p. 485.

56. DSCCD (1916), núm. 26 (12 juny), p. 543.

57. DSCCD (1916), núm. 27 (13 juny), p. 552.

58. DSCCD (1916), núm. 27 (13 juny), p. 553.

59. Per al Decret aprovatori, GM (1874), núm. 315 (11 novembre), p. 375. Per al text del Reglament: GM (1874), núm. 317 (13 novembre), p. 396-397; GM (1874), núm. 318 (14 novembre), p. 412-413; i GM (1874), núm. 319 (15 novembre), p. 418-419.

párrafo tercero del art. 25 de la ley,⁶⁰ los Notarios explicarán á los otorgantes y testigos en su dialecto particular la escritura extendida en castellano» (art. 62). Val a dir que la concepció de Rodés de l'oficialitat lingüística no aclaria si aquesta incloïa l'ús de la llengua reconeguda també en el text dels documents oficials en què el ciutadà en feia ús, sense traducció a càrrec de l'Administració, o es limitava al reconeixement de la validesa dels actes vehiculats en la llengua en qüestió, sens perjudici de la traducció per l'Administració i que, en el cas de documents escrits, aquests apareguessin en alguna altra llengua. Per tant, en la mesura que això era així, no contenia *prima facie* cap element substantiu que millorés el que disposava aquesta clàusula esmentada de l'article 62 del Reglament general per a l'organització i el règim del notariat.

També reflexionà sobre el significat del concepte d'*oficialitat* el diputat liberal Niceto Alcalá Zamora, des d'uns esquemes semblants als de Rodés:

¿Qué se entiende por oficialidad del idioma? ¿Por oficialidad del idioma se entiende que en aquella forma de auxilio de Estado á la cultura, más estímulo y galardón que recompensa material, no se olvide la existencia de lenguas regionales, que forman también el esplendor literario y científico de la Patria? Tenéis razón. ¿Significa que en aquellas supremas condensaciones del saber nacional, en las Academias, referencia si no supuesto de la Constitución, se modifiquen preceptos que permitan que, aun sin haber escrito en castellano, lleguen á ellas, como galardón y homenaje personal y representativo, quienes honraron á España escribiendo en lenguas regionales? Tenéis razón. ¿Significa que el notario, sobre todo el rural, que autoriza el testamento del moribundo, las capitulaciones de los esposos, conozca, no como ficción, sino como realidad,⁶¹ el catalán?

60. «Los Notarios darán fe de haber leído á las partes y á los testigos instrumentales la escritura íntegra, ó de haberles permitido que la lean, y á los de conocimiento lo que á ellos se refiera, y de haber advertido á unos y a otros que tienen el derecho de leerla por sí.»

61. A la sessió del 12 de juny, el diputat liberal per Lleida Emilio Riu havia denunciat que dels notaris del seu districte «no sé de ninguno que sepa hablar el catalán ni que lo entienda». DSCCD (1916), núm. 20 (12 juny), p. 541-542. Riu pressuposava que, de l'article 62 del Reglament general del notariat (que ordenava als notaris que expliquessin en la llengua del país als atorgants i testimonis allò que signaven, si no entenien el castellà), se'n deduïa l'existència d'un deure individualitzat i general de coneixement de la llengua del país per a accedir a l'exercici de la funció notarial. Efectivament, l'article 7 del Reglament general per al compliment de la Llei del 28 de maig de 1862 sobre constitució del notariat, aprovat per Decret reial del 30 de desembre de 1862, preveïa que «los aspirantes á Notarias en distritos donde vulgarmente se hablen dialectos particulares acreditarán que los entienden bastantemente». GM (1863), núm. 1 (1 gener), p. 1-2. Aquesta disposició es recollí literalment a l'article 4 de l'esmentat Reglament general per a l'organització i el règim del notariat, aprovat per Decret del 9 de novembre de 1874. Tanmateix, al Reglament per a oposicions entre notaris, aprovat per Ordre reial del 23 de juliol de 1912, l'acreditació de «conocimiento de dialectos patrios é idiomas» només es considerava com a mèrit (art. 2). Vegeu GM (1912), núm. 212 (30 juliol), p. 239-240. Al Reglament per a oposicions a notaries determinades a la capital de les audiències territorials, aprovat per Ordre reial del 30 de juliol de 1913 (GM (1913), núm. 213 (1 agost), p. 262-263), el coneixement d'aquestes llengües s'eliminà fins i tot com a mèrit per al proveïment de les places als àmbits territorials esmentats. Més enllà de la qüestió de la legalitat de modificar l'article 4 del Decret reial del 9 de novembre de 1874 mitjançant normes de rang inferior, el cert és que la reducció o supressió del valor del coneixement de les llengües peninsulars diferents del castellà per

Tenéis razón. ¿Significa que otra porción de funcionarios, imposibles de detallar ahora, para ejercer su cargo en Cataluña no sepan escribir en catalán correctamente (que eso para muchos catalanistas sería imposible), pero sí que lo comprendan bien? Tenéis razón.⁶²

Si bé introduïa la qüestió del reconeixement i suport de la mateixa Administració general de l'Estat espanyol a la creació literària en llengües peninsulars diferents del castellà, absent fins aleshores al debat, com també l'estudi acadèmic de les literatures respectives, la resta de punts que Alcalá Zamora vinculava a l'oficialitat lingüística es limitava a garantir la seguretat jurídica dels individus. Tanmateix, a diferència de Rodés, Alcalá Zamora semblava contrari al reconeixement nominal de l'oficialitat de la llengua catalana:

Es necesario, además, reconocer que la lengua excelsa en que escribieran Verdaguer y Maragall, Alomar y Rusiñol, no va á perder gran cosa, porque la retórica oficial no la adultere con sus vacíos ritualismos, con que no se emplee para ejercer la violencia recaudatoria del apremio ni para redactar la arbitrariedad curialesca del embargo. (*Muy bien.*)⁶³

L'endemà intervingué un altre cop el president del Consell de Ministres sobre aquesta qüestió. En tractar de l'aspecte lingüístic de l'esmena presentada per la minoria regionalista, Romanones es referí als quatre àmbits que havia esmentat Cambó a la primera intervenció en defensa de l'esmena: ensenyament, «vida administrativa», tribunals i atorgament de documents públics. El president espanyol declarà d'antuvi que «hay tres en los cuales cabe discusión», però anuncià que a l'ensenyament «será muy difícil que podamos llegar á concesiones de ninguna clase». En aquest àmbit, Romanones afirmà que la posició del Consell de Ministres era la que contenia l'Ordre reial del 19 del desembre de 1902.⁶⁴ El cap de Govern espanyol al·legà que «[e]stablecer

a acceder a la funció notarial no contradeïa necessàriament l'article 62 del Decret esmentat, en la mesura que la lectura en la llengua del país del que l'atorgant o testimoni havia signat es podia fer mitjançant un intèrpret. Tant és així que el Reglament sobre organització i règim del notariat aprovat per Decret reial del 9 d'abril de 1917 recolliria, a l'article 210, la disposició adés esmentada de l'article 62 del Reglament del 9 de novembre de 1874 afegint-hi la clàusula següent: «[S]i lo considerase necesario, el Notario en los actos *inter vivos* podrá valerse de otras personas vecinos del lugar donde se autorice el documento, designadas por el otorgante, que, conociendo el castellano, hable[n] el dialecto de los otorgantes o testigos, haciéndolo constar en el documento». GM (1917), núm. 101 (11 abril), p. 65-67, per al Decret aprovatori, i GM (1917), núm. 104 (14 abril), p. 115, per a l'article 210. És per això que el fet que els notaris ni tan sols no tinguessin competència passiva en la llengua del país als territoris d'idioma propi diferent del castellà no contravenia *per se* la normativa vigent (sí que la contravenia, en canvi, que no es donés satisfacció a la petició dels atorgants o testimonis no competents en castellà de rebre lectura del document que signaven en la llengua del país).

62. DSCCD (1916), núm. 28 (14 juny), p. 589-590.

63. DSCCD (1916), núm. 28 (14 juny), p. 590.

64. DSCCD (1916), núm. 29 (15 juny), p. 607. El 21 de novembre de 1902, el mateix comte de Romanones, com a ministre d'Instrucció Pública del Govern liberal de Práxedes Mateo Sagasta, havia aprovat

que sea la lengua oficial en los centros docentes la catalana, es algo que tengo la seguridad de que no este Gobierno, sino cualquiera de los que puedan sucederle lo habrán de negar; porque sería hacer un grave daño, un gravísimo daño á los intereses catalanes, porque sería reducir el número de catalanes que saben castellano». Pel que feia als tres àmbits restants, Romanones es limità a dir que, a la província de Barcelona, la majoria de notaris eren catalans i acusà els defensors de l'oficialitat de la llengua catalana de fer «un arma política de la cuestión del idioma». ⁶⁵ Finalment, a la mateixa sessió, Cambó anuncià que la minoria regionalista retirava l'esmena, però que la tornaria a presentar separada per punts, per si «después de haberlas rechazado en conjunto, al analizarlas por partes es posible llegar á términos de convergencia y á soluciones de concordia». ⁶⁶

1.3.7. La proposició incidental al Congrés dels Diputats sobre la llibertat d'ús del català a les administracions, els tribunals, els documents notarials i mercantils i l'ensenyament

Així, el 8 de juliol, els diputats Francesc Cambó, Magí Morera, Joan Ventosa, Josep Bertran i Musitu, Albert Rusiñol, Joan Ferrer i Vidal i el marquès de Camps presentaren la proposició incidental següent, que fou llegida a la mateixa sessió:

un decret reial en què preveia amonestacions, primer, i separació del magisteri, després, per als mestres d'ensenyament primari «que enseñasen á sus discípulos la doctrina cristiana ú otra cualquiera materia en un idioma ó dialecto que no sea la lengua castellana» (art. 2). Així mateix, el Govern liberal disposava que «[e]n las diócesis donde no existiesen catecismos escritos en castellano y aprobados por el Prelado respectivo, los Maestros utilizarán como texto de doctrina cristiana cualquiera de los que, estando escritos en el idioma nacional, tengan la aprobación del Arzobispo Primado de las Españas» (art. 3), GM (1902), núm. 327 (23 novembre), p. 663-664. Aquesta darrera prescripció contradeia l'article 87 de la Llei del 9 de setembre de 1857, d'acord amb el qual «[l]a Doctrina cristiana se estudiará por el Catecismo que señale el Prelado de la diócesis». Tanmateix, aquest Govern entrà en crisi el mes següent i, davant les protestes que aquest Decret provocà a Catalunya i l'oposició de la jerarquia eclesiàstica catalana pel fet que retallava competències episcopals, el Govern conservador que el substituï, presidit per Francisco Silvela, dictà l'Ordre reial del 19 de desembre (GM (1902), núm. 356 (22 desembre), p. 1061), per la qual hom derogava implícitament l'article 3 del Decret, restituïa la facultat episcopal per a designar els catecismes per a l'estudi de la doctrina cristiana a les escoles i limitava l'abast de les sancions previstes a l'article 2 del Decret, fins al punt que «3.º Cuando un Maestro se dirija á niños que todavía ignoren el castellano, no incurrirá en responsabilidad, si se sirve como de instrumento ó vehículo para su enseñanza, de un idioma que no sea el oficial; y 4.º Que las responsabilidades á que el art. 2.º del Real decreto de 22 de Noviembre último se refiere, sólo serán exigibles en el caso de que el Maestro emplea idioma distinto del oficial, dirigiéndose á alumnos que sepan el castellano». Val a dir que, a la intervenció del 15 de juny de 1916 al Congrés, el president espanyol interpretà malament aquestes disposicions, per tal com, segons Romanones, «el catalán puede ser empleado como medio para enseñar el castellano á aquellos que no lo sepan, pero nada más» (DSCCD (1916), núm. 29 (15 juny), p. 607), quan, en realitat, l'Ordre no restringia l'ús del català a l'ensenyament del castellà, sinó als alumnes que no entenguessin el castellà. Així, per als infants que no l'entenien, no hi havia cap restricció de matèries per a utilitzar l'idioma del país.

65. DSCCD (1916), núm. 29 (15 juny), p. 607.

66. DSCCD (1916), núm. 29 (15 juny), p. 611.

El Congreso declara que considera de alto interés patriótico que el Gobierno presente un proyecto de ley estableciendo:

1.º El libre uso de la lengua catalana en el territorio de Cataluña:

- A) En las corporaciones públicas. (*Protestas*)
- B) En los Tribunales de justicia.
- C) En los actos y documentos notariales y mercantiles, y
- D) En la enseñanza.

2.º La obligación, por parte de autoridades y funcionarios llamados á ejercer en el territorio de Cataluña las funciones relacionadas en el número anterior, de acreditar, antes de tomar posesión de sus cargos, el conocimiento de la lengua catalana para comprenderla así hablada como escrita.

3.º La autorización al Gobierno para aplicar estas reglas á los demás territorios que se encuentren en situación análoga y lo pidan sus corporaciones.⁶⁷

A diferència de l'esmena presentada al missatge de contestació al discurs de la Corona, aquesta proposició no contenia una petició expressa de declaració d'oficialitat de la llengua catalana. L'apartat *a* del punt primer implicava el reconeixement en una norma amb força de llei dels drets lingüístics reconeguts per les diputacions provincials de Barcelona i Girona, com també per diversos ajuntaments del Principat. L'apartat *d* suposava un avenç notable en relació amb l'Ordre reial del 19 de desembre de 1902, per tal com no s'especificaven restriccions a l'ús del català ni se'l situava en posició subordinada al castellà, tal com succeïa en aquella. En aquest sentit, doncs, implicava una modificació o derogació de l'ordre esmentada. L'apartat *b* suposava un desenvolupament i millora del que preveïen els articles 398 i 440 de la Llei d'enjudiciament criminal, aprovada per Decret reial del 14 de setembre de 1882,⁶⁸ en virtut dels quals hom disposava que si els processats i els testimonis, respectivament, en procediments judicials de caràcter criminal no entenien el castellà fossin assistits per un intèrpret i que llurs declaracions constessin en l'idioma en què haguessin estat depesades i en castellà. En el cas dels procediments de caràcter civil, la Llei d'enjudiciament civil, aprovada per Decret reial del 3 de febrer de 1881,⁶⁹ preveïa l'assistència d'intèrpret per als testimonis que no entenguessin o no parlessin el castellà (art. 657). La proposició anava més enllà en el sentit que reconeixia el dret a utilitzar la llengua pròpia a totes les parts. Quant a l'apartat *c*, la proposició donava més coherència a l'article 62 del Reglament general per a l'organització i el règim del notariat, en la mesura que explicitava que els atorgants o testimonis, a més de tenir dret a rebre la lectura del document de què eren signataris en la seva llengua, també tenien dret a expressar-s'hi. Així mateix, completava aquesta clàusula en el sentit que no restringia aquests drets a les persones que no sabessin castellà. En canvi, la proposició feia curt,

67. DSCCD (1916), núm. 47 (8 juliol), p. 1209-1210.

68. GM (1882), núm. 260 (17 setembre), p. 803-806; els articles esmentats, a GM (1882), núm. 276 (3 octubre), p. 18-19.

69. El Decret aprovatori, a GM (1881), núm. 36 (5 febrer), p. 326. L'article esmentat, a GM (1881), núm. 40 (9 febrer), p. 377.

pel que fa a l'augment d'àmbits d'ús del català, en el sentit que no explicitava en quina llengua s'havien de redactar els instruments públics, de tal manera que, àdhuc si hagués estat aprovada, aquests s'haurien hagut de continuar escrivint en castellà, en aplicació de l'article 25 de la Llei del 28 de maig de 1862, sobre la constitució del notariat.

El punt segon servia com a garantia dels drets reconeguts en aquests àmbits i com a mecanisme per a facilitar que aquells no s'hi exercissin amb la mediació d'intèrprets. I val a dir que el procediment de designació d'intèrprets previst a l'article 441 de la Llei d'enjudiciament criminal era francament inquietant, per tal com, si bé com a primera opció el legislador disposava que «[e]l intérprete será elegido entre los que tengan título de tales», això quedava condicionat al fet que «los hubiere en el pueblo». Altrament, «será nombrado un maestro en el correspondiente idioma», la qual cosa suposava un risc evident per a la seguretat jurídica de les parts, per tal com no és gens clar que la competència en l'idioma en qüestió d'un mestre que l'ensenya com a llengua general inclogués les especificitats del llenguatge jurídic i, encara menys, de la branca penal. Però és que el legislador fins i tot considerava procediments per al supòsit en què tampoc no hi hagués mestres de l'idioma en qüestió i preveia que assumís les tasques d'interpretació «cualquier persona que lo sepa». I fins i tot preveia un procediment per al cas en què ni tan sols així no es pogués designar intèrpret:

Si aun ni de esta manera pudiera obtenerse la traducción, y las revelaciones que se esperasen del testigo [l'article 398 remetia als 440 i 441 de la mateixa Llei per al procediment a seguir en cas que el processat no sabés castellà] fueren importantes, se redactará un pliego de preguntas que hayan de dirigírsele, y se remitirá á la oficina de interpretación de Lenguas del Ministerio de Estado para que, con preferencia á todo otro trabajo, sean traducidas al idioma que hable el testigo.

El interrogatorio ya traducido se entregará al testigo para que á presencia del Juez se entere de su contenido y redacte por escrito en su idioma las oportunas contestaciones, las cuales se remitirán del mismo modo que las preguntas á la Interpretación de Lenguas.

En el cas de les llengües peninsulars altres que el castellà, a més, el procediment era més complicat, atès que no eren matèria d'ensenyament escolar oficial, amb la qual cosa no hi havia mestres que hi estiguessin especialitzats. El procediment de nomenament d'intèrpret per als testimonis en litigis de caràcter civil era encara més discrecional. L'article 657 de la Llei d'enjudiciament civil prescrivia que havia d'ésser anàleg al del nomenament de pèrits, el qual preveia que, en cas que al partit judicial en què es dirimia el cas no hi hagués pèrits titulats en la qüestió sobre la qual havien de dictaminar i les parts no es possessin d'acord en el nomenament, «podrán ser nombradas cualquiera personas entendidas ó prácticas, aun cuando no tengan título» (art. 615), triades aleatòriament entre tres noms elegits entre els que «en el partido judicial pagan contribución industrial por la profesión ó industria a que pertenezca la pericia». En cas que no hi hagués prou quantitat de noms, era el jutge competent qui havia de

nomenar el pèrit (art. 616). Per totes aquestes raons no sorprèn que, a la interpellació adreçada al Consell de Ministres en aquesta mateixa sessió just abans del debat sobre la proposició, el diputat regionalista Morera es pronunciés en contra de l'ús d'interprets en els tribunals al·legant possibles situacions d'indefensió.⁷⁰

El punt tercer de la proposició tenia el mèrit de no limitar els drets reconeguts a l'àmbit territorial del Principat, si bé l'expressió *los demás territorios que se encuentren en situación análoga* resultava confusional, atès que els dos punts anteriors es limitaven a la llengua catalana, per la qual cosa no quedava clar si les disposicions proposades es limitaven a aquesta a la resta del seu domini territorial o també a les altres llengües peninsulars diferents del castellà.

A la resposta a la interpellació de Morera, el president del Consell de Ministres rebà els arguments exposats amb motiu del debat sobre l'esmena al missatge de contestació al discurs de la Corona:

La enseñanza tiene que darse forzosamente en el idioma castellano. [...] El idioma catalán oficialmente puede emplearse, y así se deriva de las vigentes, en las escuelas de párvulos, como medio, como instrumento para enseñar el castellano, y se está empleando, en efecto, en todas las escuelas de Cataluña. En otros aspectos, sin necesidad de declarar la oficialidad del idioma, podríamos llegar a soluciones que fueran satisfactorias para vosotros mismos. Cuando habláis del uso del idioma catalán en los tribunales de justicia y para el otorgamiento de documentos notariales, hay medios, hay arbitrios para poder llegar á soluciones armónicas, sin necesidad de declarar la oficialidad del idioma.⁷¹

Ja hem esmentat, però, que a la proposició incidental no s'esmentava enlloc el terme *oficialitat* i resulta sorprenent el fet que el president espanyol pressuposés a la seva resposta una definició d'aquest terme inexistent a l'ordenament jurídic, fins al punt que ni tan sols hi havia cap declaració que l'hagués establerta per al castellà. Tanmateix, resulta singular que, no essent formulada la proposició incidental en termes de declaració d'oficialitat lingüística, sinó tan sols com a instància al Govern a presentar un projecte de llei que recollís drets lingüístics en els àmbits assenyalats, el president del Consell de Ministres s'hi mostrés contrari i, a la vegada, declarés que el Govern estava disposat a prendre mesures per a resoldre la inseguretat jurídica derivada de la ignorància del castellà per bona part de la població. Altrament, el president espanyol demanà a la minoria regionalista que retirés la proposició i que no s'entengués el vot en contra de la majoria com que el Govern no volia resoldre els problemes al·legats.⁷² Finalment, la proposició fou rebutjada en votació nominal.⁷³

70. DSCCD (1916), núm. 47 (8 juliol), p. 1207.

71. DSCCD (1916), núm. 47 (8 juliol), p. 1208.

72. DSCCD (1916), núm. 47 (8 juliol), p. 1216.

73. DSCCD (1916), núm. 47 (8 juliol), p. 1217.

1.3.8. L'omissió del règim lingüístic a les Bases per a l'autonomia de Catalunya i l'Estatut de l'autonomia de Catalunya

Després dels debats parlamentaris de 1916, cap partit ni cap administració pública catalans no tornaren a plantejar formalment la qüestió de l'oficialitat més enllà de declaracions institucionals de caràcter purament desideratiu, ni tan sols quan la Lliga Regionalista aportà ministres als governs de la monarquia. En efecte, potser perquè les posicions expressades per la majoria de partits parlamentaris espanyols durant els debats de 1916 al Congrés dels Diputats feien semblar inviable la declaració formal d'oficialitat mitjançant una llei de les Corts espanyoles, el cert és que la qüestió del règim jurídic de la llengua catalana ni tan sols no aparegué a les Bases per a l'autonomia de Catalunya, aprovades el 25 de novembre de 1918 per una ponència formada pels tres exministres regionalistes al Govern espanyol, els consellers de la Mancomunitat i sengles representants de tots els partits presents a la Mancomunitat.⁷⁴ Indirectament, en la mesura que aquestes bases es limitaven a prefigurar les matèries que havien de romandre com a competència exclusiva del poder central (base 2a, apartat *b*), mentre que la resta serien transferibles al Govern regional (base 2a, apartat *c*), hom pot concloure que aquest gaudiria d'un marge molt més ampli per a prosseguir i aprofundir la política d'extensió del coneixement i l'ús de la llengua catalana aplicada per la Mancomunitat, per tal com àmbits essencials des d'aquest punt de vista com ara l'ensenyament i la funció pública no figuraven al ventall de matèries de competència exclusiva del primer. Precisament l'àmbit de l'ensenyament fou l'única matèria el contingut lingüístic de la qual fou esmentat a l'Estatut de l'autonomia de Catalunya aprovat per l'Assemblea de la Mancomunitat i els parlamentaris de les circumscripcions catalanes el 25 de gener de 1919,⁷⁵ després que les Corts espanyoles es pronunciessin majoritàriament contra les Bases i la majoria de partits catalans rebutgessin que el projecte de l'autonomia catalana fos elaborat per una comissió nomenada pel Govern espanyol. Aquesta única disposició de caràcter lingüístic, però, es referia al castellà, l'ensenyament del qual es declarava obligatori «en totes les escoles de primera ensenyança» (art. 6.a.3). Tanmateix, com fa notar l'historiador Albert Balcells (2010: 92), la prescripció de l'ensenyament obligatori del castellà revelava per implicació que hom pressuposava que la llengua vehicular de l'ensenyament seria la catalana. *A fortiori* si tenim present que l'estatuent restringia aquesta obligatorietat de l'ensenyament *del* castellà a l'ensenyament primari i que el mateix apartat *a* de l'article 6 conferia les facultats legislativa i executiva sobre ensenyament en tots els graus al parlament i executiu regionals, respectivament, i en règim d'exclusivitat. Tanmateix, talment les Bases aprovades al novembre, les Corts espanyoles també es negaren a

74. «Missatge adreçat a l'Excm. Senyor president del Consell de Ministres», a MANCOMUNITAT DE CATALUNYA (1918), *Per l'autonomia de Catalunya: Documents i acords*, Barcelona, Impremta de la Casa de la Caritat, p. 79-93.

75. *Estatut de l'autonomia de Catalunya: Aprovat per l'Assemblea de la Mancomunitat del dia 25 de gener de 1919* (1919), Barcelona, Impremta de la Casa de Caritat.

tramitar aquest text, al·legant que ja hi havia un dictamen sobre la qüestió autonòmica elaborat per una comissió nomenada pel Govern.

1.4. Aspectes lingüístics del programa del separatisme català

La Constitució provisional de la República catalana, elaborada a l'exili i en plena dictadura primoriverista com a text fundacional del separatisme català, és la primera proposta constitucional catalana de caràcter independentista.⁷⁶ Des del punt de vista lingüístic, hom reprenia i completava el règim d'oficialitat previst a les Bases per a la Constitució regional catalana, amb la lògica diferència que, atès que, en el text aprovat a l'Havana, hom declarava Catalunya «Estat independent i sobirà» (art. 1), l'aspecte idiomàtic de les relacions amb l'Administració central de l'Estat espanyol no era objecte de regulació constitucional, tal com succeïa a la base 3a de la Constitució regional. L'article segon de la proposta constitucional del separatisme era lacònic en aquest aspecte: «La única llengua oficial, a Catalunya, és la catalana». La Constitució provisional de la República catalana resultava més completa que les Bases de Manresa en l'àmbit de l'ensenyament, per tal com l'article 195 especificava que l'ensenyament primari (dels sis als dotze anys) havia d'ésser en català, com també el secundari, on s'havia d'ensenyar el castellà com a matèria obligatòria i un dels tres idiomes següents: francès, anglès o alemany. Així mateix, en el text de l'Havana, el constituent condicionava els «drets polítics», «ésser elector i elegible», i exercir funcions públiques al fet de «saber llegir i escriure en català» (art. 26). L'obtenció de la nacionalitat pels estrangers també tenia requisits lingüístics, atès que, a més de la residència al país durant més de cinc anys, es fixava en la mateixa seu constitucional la condició de saber llegir i escriure català (art. 8). Pel que feia a les institucions normatives de la llengua catalana, l'article 196 fixava amb seu a Barcelona «i sots els auspicis del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts» l'«Acadèmia de la Llengua Catalana» i l'Institut d'Estudis Catalans.

2. CONCLUSIÓ

La introducció del terme *llengua oficial* en el llenguatge juridicopolític espanyol prové del catalanisme i sintetitza les reivindicacions de restauració de l'ús de la llengua catalana a tots els àmbits socials, i, en particular, als de caràcter administratiu. Durant el període endegat amb els decrets de Nova Planta, el castellà s'havia anat imposant *de facto* com a llengua de les institucions públiques, però la primera declaració formal del castellà com a llengua oficial no arribaria fins a la Constitució de 1931

76. *Constitució Provisional de la República Catalana, aprovada per l'Assemblea Constituent del separatisme català reunida a l'Havana durant els dies 30 de setembre, 1 i 2 d'octubre de 1928* (1928), l'Havana, Imp. Serrano Editorial.

(art. 4), per bé que, a partir de 1902, disposicions normatives de rang inferior ja s'hi havien referit com a llengua oficial, però pressuposant una inexistent norma anterior que l'hi havia declarat. En aquest context, tal com veurem en un article de publicació propera a *Treballs de Sociolingüística Catalana*, la introducció del terme *llengua oficial* en textos jurídics fóra una conseqüència reactiva a les reivindicacions de plena restitució funcional de la llengua catalana, amb l'objectiu de consolidar jurídicament l'hegemonia del castellà a les administracions i institucions de dret públic.

BIBLIOGRAFIA ESMENTADA

- ANGUERA, Pere (1997). *El català al segle XIX: De llengua del poble a llengua nacional*. Barcelona: Empúries.
- BALCELLS, Albert (2010). *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat de Catalunya del 1919 i el seu context històric*. Barcelona: Parlament de Catalunya.
- CUCÓ, Alfons (1971). *El valencianisme polític 1874-1936*. Barcelona: Lavínia.
- ESTEACHE, José M.; GALARZA, Aureliana (1918). «Los notarios y los idiomas y dialectos regionales». *Revista Jurídica de Cataluña*, tom XXIV.
- FERRER I GIRONÈS, Francesc (1993). *La persecució política de la llengua catalana*. 6a ed. Barcelona: Edicions 62.
- GRAU, Josep (2006). *La Lliga Regionalista i la llengua catalana (1901-1924)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ILLA I MUNNÉ, Maria Carme (1983). *El Segon Congrés Catalanista: Un congrés inacabat 1883-1983*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament Adjunt a la Presidència.
- KAMEN, Henry (1995). «La política lingüística a Catalunya a l'època moderna». *L'Avenç*, núm. 189 (febrer).
- PLA BOIX, Anna M. (2005). «L'ordenació de la qüestió lingüística a Catalunya de 1892 a 1936: el procés de reconeixement de l'estatut d'oficialitat del català». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 43 (juliol).
- PUIG SALELLAS, Josep Maria (1983). «La doble oficialitat lingüística com a problema jurídic». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 1 (juny).
- SEGARRA, Mila (1996). «El conflicte lingüístic català-castellà als segles XVI i XVII». A: GABRIEL, Pere (dir.). *Història de la cultura catalana*. Vol. II: *Renaixement i Barroc*. Barcelona: Edicions 62.